

केन्द्रीय विद्यालय संगठनम् पटना सम्भागः

संकलनात्मकं मूल्यांकनम् II (SA- 2) 2015-16

कक्षा - नवमी

अवधि: -- होरात्रयम्

विषय:-संस्कृतम्

पूर्णाङ्का: - 90

निर्देश : -

अस्मिन् प्रश्नपत्रे चत्वारः खण्डः सन्ति ।

खण्ड :- क अपठित-अवबोधनम् - 10 अंका:

खण्ड- : ख रचनात्मक-कार्यम् - 15 अंका:

खण्ड- : ग अनुप्रयुक्त-व्याकरणम् - 30 अंका:

खण्ड :- घ पठित-अवबोधनम् - 35 अंका:

समस्ता :प्रश्ना :अनिवार्यासन्ति । :

प्रतिखण्डम् उत्तराणि उत्तरपुस्तिकायाम् क्रमेणैव एव लेखनीयानि ।

अन्यत्र कुत्रापि लिखितेभ्यन् प्रदास्यन्ते :अङ्का :उत्तरेभ्यः ।

खण्डः 'क' अपठित- अवबोधनम् - 10 अङ्का :

प्र.1. अधोलिखितम् अनुच्छेदं पठित्वा प्रश्नानाम् उत्तराणि लिखत -

भारतवर्षे षट् ऋतवः भवन्ति । तेषु वसन्तः ऋतुराजः कथ्यते । चैत्रै वैशाखे च मासे वसन्तस्य ऋतुः भवति । वसन्ते द्वौ प्रमुखौ उत्सवौ भवतः - वसन्तोत्सवः , होलिकोत्सवः च । वसन्तोत्सवे सर्वत्र प्रमादो भवति । नरा: नार्यः च सर्वत्र गायन्ति, नृत्यन्ति च । होलिकोत्सवः फाल्गुनमासस्य पूर्णिमायाम् भवति । हर्षातिरेकेण नरा: नार्यः युवानः वृद्धाः बालकाः च प्रसन्नाः जायन्ते । जनाः परस्परं रक्तवर्णं रक्तचूर्णं च प्रक्षिपन्ति । द्वेषं विस्मृत्य सर्वे परस्परं मिलन्ति । रात्रौ जनाः परस्परम् आमन्त्र्यं प्रीतिभोजं कृत्वा आमोदं मानयन्ति । वार्तालापस्य माध्यमेन सर्वे जनाः कण्ठेन मिलित्वा स्वजीवनं सुखमयं मानयन्ति ।

(क). एकपदेन उत्तरत -

$1 \times 2 = 2$

(i) भारते कति ऋतवः भवन्ति ?

(ii) कदा सर्वत्र प्रमादो भवति ?

(ख) . पूर्णवाक्येन उत्तरत -

$2 \times 2 = 4$

(i) होलिकोत्सवे नरा: नार्यः किं कुर्वन्ति

(ii) वार्तालापस्य माध्यमेन सर्वे जनाः किं कुर्वन्ति ?

(ग) भाषिक कार्यम् -----

$1 \times 2 = 2$

(1) 'प्रक्षिपन्ति' इति क्रियायाः कर्तृपदम् किम् ?

(i) जनाः (ii) बालकाः (iii) कन्या : (iv) नार्यः

(2) भारतवर्षे षट् ऋतवः भवन्ति । अत्र क्रियापदं किम् ?

(i)षट् (ii) भवन्ति (iii) ऋतवः (iv) भारते

(घ) अस्य अनुच्छेदस्य कृते समुचितं शीर्षकं लिखत ?

2

खण्डः 'ख' रचनात्मक – कार्यम् - 15 अड्का:

प्र.2. भवतः नाम रमेशः। भवान् सहपाठिभिः सह देहरादूनं प्रति शैक्षिकयात्रायै गंतुमिच्छति। धनप्रेषणार्थम् पितरं प्रति अत्र अधस्तात् मञ्जूषायां लिखितान् शब्दान् नीत्वा पत्रम् पूर्यन् लिखतु । $\frac{1}{2} \times 10 = 5$

पतंजलि छात्रावासः

.....
दिनांक : 7- 12 -20xx

परमादरणीया: (ii) ----- ।

सादरं प्रणमामि ।

सविनयं (iii) ----- यत् मम वार्षिकपरीक्षा समाप्तिम् गता । मम (iii) ----- शोभना जाता ।
अस्मिन् (v) ----- अहं गृहं न आगमिष्यामि ,
यतः विद्यालयेन एकस्याः (vi) ----- प्रबंधः कृतः । अत्र वयम् आई . एम . आई. इति
सैनिकप्रशिक्षण केन्द्रं अपि द्रक्ष्यामः । संभवतः 'मंसूरी' पर्वतप्रदेशम् अपि गमिष्यामः । अतः यात्राव्ययार्थं (vii)
----- रूप्यकाणि प्रेषयन्तु

भवन्तः । अहम् तत्र गमनाय (viii) ----- अस्मि । गृहे (ix) -----

नमो नमः ।

भवदीयः

(x) -----

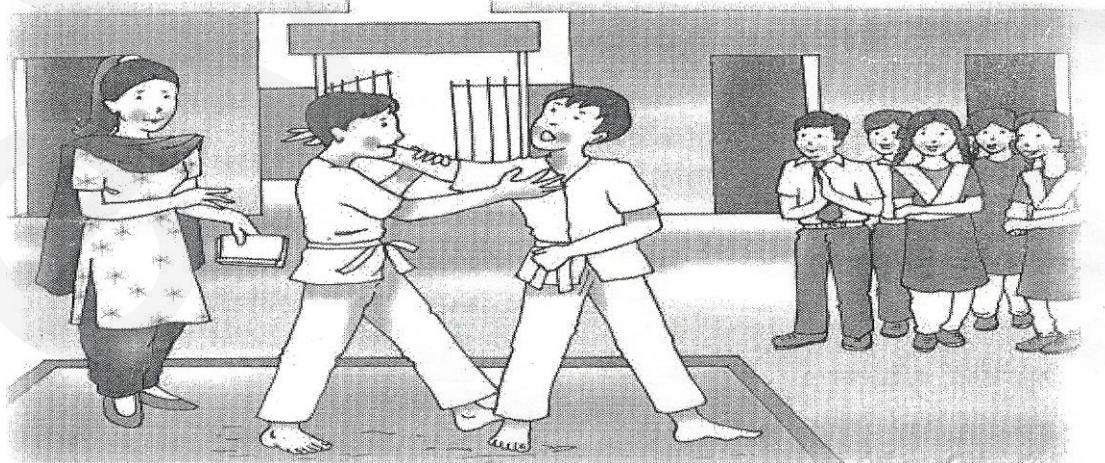
रमेशः

मञ्जूषा

सर्वेभ्यः, परीक्षा ,पञ्चशतम् , अवकाशे , कोलकातातः , निवेदयामि, उत्सुकः , पितृमहाभागाः, शिक्षणयात्रायाः ,
अभिन्नहृदयः ।

3. निम्नचित्रं दृष्ट्वा मञ्जूषायाः शब्दानां सहायतया संस्कृते पञ्च वाक्यानि लिखत --- (2 x 5=10)

मञ्जूषा ---(कराटे , प्रतियोगिता , छात्रौ , प्रदर्शनम् , छात्राः , कन्याः , बालकाः, प्रसीदन्ति , क्रीडास्थले , अध्यापिका ।)

अथवा

मञ्जूषायाः प्रदत्तपदानां साहाय्येन 'वृक्षस्य महत्वम्' विषये संस्कृते पञ्च वाक्यानि लिखत --- (2 x 5=10)

मञ्जूषा ----- दृश्यते, वृक्षस्य , जीवनं , अस्माकम् , आगच्छन्ति , पर्यावरणार्थम् , विक्रीय ,मया,वृक्षारोपणं ,प्राणान् ।

खंडः ग - 'अनुप्रयुक्त व्याकरणम्'

30 अंका :

प्र.4.(अ) रेखांकितपदे विभक्तिः लिखत ? 1x2 = 2

1. धिक् देशदोहिणम् यः देशे न स्निह्यति ।

- (i) सप्तमी (ii) द्वितीया (iii) षष्ठी (iv) चतुर्थी

2. विद्वांसः सदव्यवहारमेव प्रशंसन्ति ।

- (i) प्रथमा (ii) द्वितीया (iii) तृतीया (iv) षष्ठी

(आ) अधोप्रदत्तशब्दस्य समुचितरूपेण रिक्तस्थानानि पूरयत- $\frac{1}{2} \times 8 = 4$

1. प्रजापालनमेव ----- धर्मः ।

- (i) राजानाम् (ii) राजाम् (iii) राजाम् (iv) राजा

2. अत्र..... कदा आगतः ?

- (i) भवान् (ii) भवन्तौ (iii) भवन्तः (iv) भवता

3. तस्य कलुषितः वर्तते ।

- (i) आत्मा (ii) आत्मनौ (iii) आत्मनः (iv) आत्मना

4. वनेषु किमर्थम् तपन्ति ?

- (i) भवन्तौ (ii) भवन्तः (iii) भवतः (iv) भवता

5. किं नाम श्यामः वर्तते ?

- (i) भवतः (ii) भवतस्य (iii) भवत्याः (iv) भवताम्

6. सेवा जीवनवर्धिका भवति ।

- (i) राजा (ii) राजः (iii) राजाम् (iv) राजा

7. मनः तु मम अधीनम् ।

- (i) भवतः (ii) भवान् (iii) भवता (iv) भवनतम्

8. ----- नरं पश्य ।

- (i) गच्छत् (ii) गच्छन् (iii) गच्छता (iv) गच्छन्तम्

प्र.5. (अ) . रेखांकितपदे का विभक्तिः किं च वचनम् ? 1 X 2 =2

1. तत्र तिस्त्रः महिलाः गीतं गायन्ति ।

- (i) द्वितीया एकवचन (ii) प्रथमा बहुवचन (iii) षष्ठी द्विवचन (iv) सप्तमी एकवचन

2. एतस्मिन् उद्याने चत्वारः वृक्षाः अपतन् ।

- (i) प्रथमा बहुवचन (ii) तृतीया एकवचन (iii) द्वितीया एकवचन (iv) चतुर्थी बहुवचन
(आ) . अधोलिखितवाक्ये रिक्तस्थाने किं पदं भविष्यति ? $1 \times 4 = 4$

1. यूयम् कक्षायां आम्राणि वितरत ।

- (i) पञ्च (ii) पञ्चानि (iii) पञ्चाः (iv) पञ्चः

2. नदीषु गङ्गा सर्वश्रेष्ठा ।

- (i) चतुर्षु (ii) चत्वारिषु (iii) चतसृषु (iv) चत्सृषु

3. मम पाश्वे कलमे स्तः ।

- (i) द्वि (ii) द्वे (iii) द्वयोः (iv) द्वौ

4. बालके सर्वे गुणाः सन्ति ।

- (i) एके (ii) एकस्मिन् (iii) एकस्यां (iv) एकः

प्र.6. (अ) अधोलिखितवाक्येषु कोष्ठके प्रदत्तधातूनां लोट लकारे किं समुचितं पदं भविष्यति ? $1 \times 3 = 3$

1. अद्य भवान् मम गृहे भोजनं ----- । (कृ)

- (i) कुरुत (ii) कुरु (iii) कुर्यात् (iv) कुर्याम्

2. यूयम् पञ्चविद्यानाम् नामानि । (वद)

- (i) वदतु (ii) वदत (iii) वदताम् (iv) वदेत

3. ते राज्यं । (पाल)

- (i) पालयन्तु (ii) पालयेयुः (iii) पालयन्ति (iv) पाल्यताम्

(आ) अधोलिखितवाक्येषु कोष्ठके प्रदत्तधातूनां विधिलिङ्ग लकारे किं समुचितं

पदं भविष्यति ? $1 \times 3 = 3$

1. युवां सद्गुरुम् प्रश्नं ----- । (पृच्छ)

- (i) पृच्छेत् (ii) पृच्छेताम् (iii) पृच्छेतम् (iv) पृच्छेयुः

2. आवाम् किं ? (कृ)

- (i) कुर्याम् (ii) कुर्याव (iii) कुर्येव (iv) कुर्युः

3. यूयं असत्यं न । (वद)

- (i) वदेम (ii) वदेयुः (iii) वदेत (iv) वदेव

प्र.7. 1. अधोलिखितवाक्येषु रिक्तस्थानानि समुचितपदैः पूरयत - $1 \times 3 = 3$

1. अलम् ----- । (कोलाहल)

- (i) कोलाहलं (ii) कोलाहलेन (iii) कोलहलः (iv) कोलाहलस्य

2. अहम् सह आपणम् गच्छामि । (जननी)

- (i) जनन्या (ii) जननीम् (iii) जनन्याः (iv) जनन्य

3. संसारे विना न जानम् । (गुरु)

- (i) गुरुणा (ii) गुरुम् (iii) गुरवे (iv) गुरोः

2. अधोलिखितेषु अनुच्छेदे मंजूषायां प्रदत्तशब्दैः रिक्तस्थानानि पूरयत - $1/2 \times 6 = 3$

(i)..... आश्रमे अनेके (ii)..... भवन्ति तत्र अनेके बटवः

सन्ति ते परस्परं (iii)..... इव आचरन्ति ते प्रातःकाले

(iv)..... अर्ध्यम् यच्छन्ति हवनं कुर्वन्ति तत्पश्चात्

(v).....संलग्नाः भवन्ति । (vi)..... परितः गहनं वनम् अस्ति ।

मञ्जूषा --- सूर्याय, बान्धवः, जन्तवः, मुने:, स्वाध्याये, आश्रमम्

प्र. 8. 1. धातु + क्त/क्तवतु प्रत्यययोगेन निर्मितम् उचितं पदं चित्वा लिखत -- -1x3=3

1. मोहनः पत्रम् ----- ।

(i) लिखितवन्तम् (ii) लिखितवान् (iii) लिखित्वत् (iv) लिखितम्

2. पुस्तकं पठन् बालकः ।

(i)हसितवत् (ii)हसितम् (iii)हसितवान् (iv)हसितः

3. मया चलचित्रम्..... ।

(i)वृष्टम् (ii) वृष्टः (iii) वृष्ट्वा (iv) वृश्यः

2. निर्दिष्टधातु - प्रत्यययोगेन वाक्यपूर्तिम् कुरुत - 1x3=3

1. बालकः पुस्तकमपि पठति । (खाद् + शत्)

2. सैनिकः चौरं । (निंद् + क्तवतु)

3. बालकः अत्र आगच्छत् । (सेव् + शानच्)

खण्डः घ - ‘पठित - अवबोधनम्’

35 अड्काः

प्र. 9. निम्नलिखितं गद्यांशम् पठित्वा प्रदत्तप्रश्नानाम् उत्तराणि उत्तरपुस्तिकायाम् लिखत- 5

बालः अष्टावक्रः मित्रैः सह क्रीडित्वा गृहम् प्रत्यावृत्तः । सः जननीम् अपृच्छत्-मातः क्व आस्ते मम पिता इति । सा अवदत्-“ जात ! तव पिता राजर्षः जनकस्य सभां विद्वद्विः सह शास्त्रार्थाय गतः आसीत् । किन्तु अधुना यावत् न निवृत्तः । अहमपि चिन्तातुरा अस्मि ।” इदं निशम्य अष्टावक्रः प्रत्यवदत् “जननि ! अलं चिन्तया । श्वः प्रभाते एव अहम् राजसभां गत्वा जास्यामि का वार्ता इति ।”

I. एकपदेन उत्तरत - $1 \times 2 = 2$

1. अष्टावक्रः कैः सह क्रीडित्वा गृहं प्रत्यावृत्तः ?

(i) पित्रा (ii) जनन्या (iii) मित्रैः (iv) तेन

2. अष्टावक्रः कुत्र गन्तुम् इच्छति स्म?

(i) राजर्षिम् (ii) राजसभाम् (iii) ग्राम् (iv) गृहम्

II. पूर्णवाक्येन उत्तरत- $2 \times 1 = 2$

अष्टावक्रः कुत्र गत्वा वार्ताम् जास्यति?

III. भाषिककार्यम्- $\frac{1}{2} \times 2 = 1$

‘राजर्षः’ इति पदस्य विशेष्यम् किम्?

(i) जनकस्य (ii) सभा (iii) विदुषः (iv) राजसभाम्

2. ‘जास्यामि’ इति क्रियापदस्य कर्तृपदम् किम्?

प्र. 10. निम्नलिखितं पद्यांशम् पठित्वा प्रदत्तप्रश्नानाम् उत्तराणि उत्तरपुस्तिकायाम् लिखत- 5

“ छायामन्यस्य कुर्वन्ति तिष्ठन्ति स्वयमातपे ।

फलान्यपि परार्थाय वृक्षाः सत्पुरुषा इव ॥”

I.एकपदेन उत्तरत - $1 \times 2 = 2$

1.वृक्षाः स्वयं कुत्र तिष्ठन्ति ?

- (i) गृहे (ii) उद्याने (iii) आतपे (iv) रण
 2. वृक्षाः अन्यस्य किं कुर्वन्ति ?

- (i) फलानि (ii) आतपे (iii) छायाम् (iv) एव
 II. पूर्णवाक्येन उत्तरत - $2 \times 1 = 2$

- वृक्षाः परार्थाय किं किं कुर्वन्ति ?
 III. भाषिककार्यम् -- $1/2 \times 2 = 1$

1. 'कुर्वन्ति' इत्यस्य पदस्य कर्तृपदम् किम् ?
 (i) पुरुषाः (ii) वृक्षाः (iii) छाया (iv) अन्या
 2. 'स्वार्थाय' अस्य पदस्य विलोमपदम् श्लोके प्रयुक्तम् अस्ति ।
 (i) फलानि (ii) छाया (iii) परार्थाय (iv) अन्यस्य

प्र. 11. निम्नलिखितं नाट्यांशम् पठित्वा प्रदत्तप्रश्नानाम् उत्तराणि उत्तरपुस्तिकायाम् लिखत- 5

नगरपालः -- (तन्तुवायं प्रति) भोः ! किमेतत् करोषि ?

तन्तुवायः -- महाशय ! अहं त्रुटितान् तंतून् संयोजयामि ।

नगरपालः -- किं पठितः असि ?

तन्तुवायः -- आम्, मया गुरुकुले शिक्षा गृहीता ।

नगरपालः -- किं काव्यरचनां जानासि ?

तन्तुवायः -- पश्यतु एव भवान् । तन्तुसंयोजने व्यग्रः अहं कथं काव्यं कुर्याम् ?

नगरपालः -- तर्हि त्वया मया सह राजसभां गन्तव्यम् ।

तन्तुवायः -- प्रसीदतु भवान् ! तत्र गत्वा किं करिष्यामि ? दयस्व, मयि दयस्व |
 तत्र गमनेन मम कार्यहानिः भविष्यति ।

I. एकपदेन उत्तरत- $1 \times 2 = 2$

1. 'त्रुटितान् तन्तून्' कः संयोजयति स्म ?

(i) नगरपालः (ii) तन्तुवायः (iii) नृपः (iv) लक्ष्मीधरः

2. गुरुकुले कः शिक्षाम् गृहीतवान् ?

(i) नृपः (ii) नगरपालकः (iii) कविः (iv) तन्तुवायः

II. पूर्णवाक्येन उत्तरत -- $2 \times 1 = 2$

तन्तुवायः राजसभां गन्तुम् कथं न इच्छति ?

III. भाषिककार्यम् -- $\frac{1}{2} \times 2 = 1$

1. 'आगमनेन' अस्य पदस्य विलोमपदं अत्र प्रयुक्तम् ?

(i) गत्वा (ii) गमनेन (iii) भवान् (iv) तन्तु

2. तन्तुसंयोजने व्यग्रोऽहं कथं काव्यं कुर्याम् ? अत्र 'कुर्याम्' पदस्य कर्तरिपदं किम्?

(i) व्यग्रः (ii) काव्यं (iii) अहम् (iv) त्वम्

प्र. 12. निम्नलिखितपद्यद्वयस्य अन्वयः मञ्जूषातः पदानि चित्वा पुनः लिखत - 5 .

1.. "स्नेहं ददाति यो मह्यं नित्यं तस्मै ददाम्यहम् ।

ज्योतिः पदार्थजानार्थ कोऽहं वदतु साम्प्रतम् ॥ " $1/2 \times 5 = 21/2$

अन्वयः --- यः (i) स्नेहं ददाति, (ii) तस्मै

नित्यं (iii) ज्योतिः ददामि, (iv) वदतु

(v)..... कः ?

मञ्जूषा -(पदार्थजानार्थम् , अहम् , महयम् , साम्प्रतम् , अहम्)

2. भारतं वर्तते मे परं सम्बलं

भारतं नित्यमेव स्मरामि प्रियम् ।

भारतेनास्ति मे जीवनं जीवनं

भारतायार्पितं मेऽखिलं चेष्टितम् ॥ ” $\frac{1}{2} \times 5 = 21/2$

अन्वयः - भारतं मे परं (i) ----- वर्तते । (अहम्) प्रियम् भारतम् (ii)
----- एव स्मरामि । भारतेन (एव) मे (iii) ----- जीवनम् अस्ति । मे
(iv) ----- चेष्टितम् (v) ----- अर्पितम् अस्ति ।

मञ्जूषा- (भारताय , संबलम् , अखिलं , जीवनं , नित्यम्)

प्र.13. रेखांकितपदानि आधृत्य प्रश्ननिर्माणम् कुरुत । $1 \times 5 = 5$

1. पंडितानाम् चेष्टितुम् दृष्ट्वा अष्टावक्रः हसितुम् आरभत् ।
2. वृक्षस्य उपरि बलाका आसीत् ।
3. तरवः नमाः भवन्ति ।
4. अहं द्रन्तैः हीनः शिलाभक्षी।
5. अहंकारेण ज्ञानं नश्यति ।

प्र. 14 .निम्नलिखितानाम् वाक्यानि घटनाक्रमानुसारं पुनःक्रमेण लिखत । $\frac{1}{2} \times 10 = 5$

- i. तदा मुनिः तां क्रुद्दृष्ट्या अपश्यत्।
- ii. सा विहस्य अवदत् - ‘नाहं बलाकेति’ ।
- iii. एका बलाका तस्योपरि विष्ठाम् उदसृजत् ।
- iv. एतच्छुत्वा मुनिः अतीवविस्मितः जातः ।
- v. एकदा महातपा नाम मुनिः तरुच्छायायाम् उपविष्टः आसीत् ।
- vi. पुनः एकदा असौ मुनिः एकां गृहिणीम् भिक्षाम् अयाचत्।
- vii. सा बलाका मुने: क्रोधृष्ट्या भस्माद् अभूत् ।
- viii. पतिसेवारता सा अवदत् - “प्रतीक्षस्व क्षणम्” ।
- ix. मुनिः अहंकारमुपगतः ।
- x. नाहं बलाका इति तस्याः कथनं श्रुत्वा विस्मितः ।

प्र.15. रेखांकितपदानां प्रसंगानुसारं उचितं अर्थं प्रदत्तविकल्पेभ्यः चित्वा लिखत ।

$1 \times 5 = 5$

(i) तत् आकर्ण्य मुनिः विस्मितः अभवत् ।

(क) दृष्ट्वा	(ख) समीपम् आगत्य
(ग) श्रुत्वा	(घ) आगच्छति

(ii) धन्याः महीरुहाः येभ्यः अर्थिनः निराशाः न यान्ति ।

(क) वृक्षाः	(ख) महीपतिः
(ग) महीपालः	(घ) महीपः

(iii) यः महयं नित्यं स्नेहं ददाति ।

(क) तैलं	(ख) प्रेमं
(ग) स्निग्धम्	(घ) स्पृहं

(iv) अहं पित्रा सह क्षिप्रम् आगमिष्यामि ।

(क) क्षिप्रा	(ख) चिरं
(ग) आदौ	(घ) शीघ्रं
(v) भारताय मे <u>अखिलं</u> चेष्टितम् अर्पितम् ।	
(क) न्यूनम्	(ख) अतिरिक्तम्
(ग) अधिकम्	(घ) सम्पूर्णम्
